

сложный процесс, где кроме обучения идет воспитание. Целью нравственно-го воспитания является личность, которую отличает высокий уровень нравственных знаний: наличие потребностей выполнения нравственных норм, привычек и навыков; стремление к созданию результатов, которые принесут блага другим людям; высокое чувство ответственности за собственную деятельность; личностное отношение к выполняемым действиям, единство нравственного сознания и поведения, когда знание нравственных норм проявляется в учебной деятельности как целеустремленность, ответственность, способность к моральной рефлексии⁷. В Академии на курсе всего 6 студентов, поэтому подход к каждому преподаватель находит особый. Период воспитания и образования продолжается на протяжении всего учебного процесса. Через

творческий процесс проходят основные принципы морали, идеологическое воспитание, законы гармонии, красоты и духовности.

А когда речь заходит о красоте вещей, рано или поздно разговор коснется моды — злой или доброй повелительницы наших одеяний. Мода — как баба-яга, никогда не засыпает, — говаривали в старину. “Вне моды человека просто нет, — говорит Вячеслав Зайцев, автор многих интересных замыслов в области красивой одежды. — Любой из нас либо приверженец старой моды, умершей, либо поклонник моды, идущей, может быть, впереди времени, либо моды современной”. Мода — одно из выражений эстетического идеала в воспитании молодежи. Мода уже больше не обращается к “зрелому” возрасту, а с уважением относится к молодежи и к ее стилю жизни.

¹ Харламов И. Ф. Педагогика. М., 1999. С. 8.

² Зайцев В. М. Такая изменчивая мода. М., 1980. С. 58.

³ Там же. С. 117.

⁴ Цит. по: Мерцалова М. Н. Костюм разных времен и народов. М., 1993. Т. 1. С. 5.

⁵ Орлова Л. В. Азбука моды. М., 1988. С. 86, 88.

⁶ Зайцев В. М. Такая изменчивая мода. С. 11.

⁷ Чижова И. А. Нравственное воспитание личности: основные положения технологии. Мн., 2001. № 2. С. 21.

*А. М. Сяміская (Мінск),
аспірантка кафедры этналогіі і фальклору Беларускага
дзяржаўнага педагагічнага ўніверсітэта імя М.Танка*

ДА ПРАБЛЕМЫ МАРАЛЬНА-ЭСТЭТЫЧНАГА ВЫХАВАННЯ АСОБЫ СРОДКАМІ НАРОДНАГА ТЭАТРА (пастанойка асноўных пытанняў і шляхоў іх раскрыцця)

У век навукова-тэхнічнага прагрэсу, які нярэдка суправаджаецца працэсамі, звязанымі з нацыянальным адраджэннем, назіраецца шчырае жаданне сучаснікаў пазнаць культуру сваіх продкаў. Імкненне дакрануцца

да гэтай культуры вяляўляецца праз жаданне аднаўлення напам'янутых народных абрадаў, традыцыйных святаў і ў тым ліку народнага тэатра. Перыядычныя выданні спрабуюць задаволіць гэту зацікаўленасць з боку

чытачоў. Але без глыбокіх этнаграфічных даследаванняў, прывечаных фальклору і праблеме народнага тэатра на даным этапе, на мой погляд, не абсысія.

Народны тэатр з'яўляецца адной з найбольш эмацыянальна насычаных, самабытных частак духоўнай культуры беларускага народа. Гэта яркі ўзор сінкрэтычнага мастацтва, дзе бачна выкарыстанне разнастайных відаў мастацтва і іх творчае ўзаемадзеянне. У ім спалучаюцца паэзія, музыка, танец, пераўтварэнне выканаўцы, дэкаратыўна-прыкладнае мастацтва і інш.¹ Гісторыкі народнага тэатра вылучаюць тры асноўныя складаемыя: абрадавыя ігрышчы, народная драматычная гульня і ўласна народная драма².

Уплыў народнага тэатра на маральна-эстэтычнае выхаванне асобы ў працах папярэдніх даследчыкаў практычна не адлюстраваны або адлюстраваны павярхоўна³. На гэтай выснове ўзнікае запатрабаванне правядзення даследавання на даную тэму. Неабходна выявіць асноўныя характарыстыкі народнага тэатра беларусаў, знайсці сродкі яго адраджэння і выкарыстання традыцыйных метадаў у працэсе выхавання.

Лічыцца, што развіццё навукі ў XX стагодзі спарадзіла нябачаную рэвалюцыю, у выніку якой навука стала рашаючай часткай тэхналогіі, як прамысловай, так і іншых. Сучаснаць патрабуе ад педагогікі падрыхтоўкі рознабакова развітай асобы, якая будзе здольна дзейнічаць у розных становішчах. Выкарыстанне традыцыйных метадаў выхавання гледача і выканаўцы народнага тэатра ў кантэксце сусветнай культуры дае надзею на магчымасць задавальнення гэтага запатрабавання.

Фальклор заўсёды ўздзейнічае на ўсе бакі грамадскага жыцця. Ён вызначае дынаміку і накіраванасць развіцця розных грамадскіх працэсаў. Сёння трэба разумець, што прымаць да ўвагі толькі ролю эканамічнага

альбо палітычнага фактару ў працэсе выхавання новага пакалення, без ведання традыцыйнай культуры сваіх продкаў, немагчыма. Вядома, што адны і тыя ж формы эканамічнага і палітычнага жыцця існуюць ў грамадствах па-рознаму, з рознымі традыцыямі. Такім чынам, сэнс вывучэння фальклору не абмяжоўваецца толькі тым, што адкрывае нешта новае для разумення самога фальклору. Яго вывучэнне дазваляе глыбока зразумець шматлікія бакі жыцця грамадства.

Зараз шмат гаворыцца пра захаванне духоўна-маральнага пачатку ў жыцці грамадства, выносяцца на меркаванне пытанні: Як адрадзіць у адносінах духоўнасць? Як выхаваць маральную асобу, сэнс жыцця якой будзе звязаны з лёсам краіны? На мой погляд, трэба звярнуць увагу на тое, як гэта пытанне вырашалася нашымі продкамі. Мяркую, што роля народнага тэатра і ўздзеянне яго адукацыйна-выхаваўчай функцыі ў гэтым працэсе займалі не апошнія месца. Народны тэатр на працягу стагоддзяў быў у стане развіваць і задавальняць запатрабаванні асобы ў сацыяльных зносінах, інфармацыі, самасцвярджэнні, творчасці⁴.

Падчас працы неабходна на прыкладзе народнага тэатра беларусаў прааналізаваць гуманітарныя асновы развіцця асобы і выкарыстанне такіх прынцыпаў духоўна-маральнага выхавання, як фарміраванне якасных арыентацый сродкамі народнага тэатра, апора на традыцыю і інш. Пры гэтым неабходна разглядаць асобу як суб'ект існуючай культуры, раскрыць ролю суб'ектыўнага фактару ў арганізацыі выхаваўчага працэсу; вызначыць асноўныя фактары, якія ўплываюць на фарміраванне ўсебакова развітай асобы, выхаванне яе ініцыятывы і творчых здольнасцей, бо галоўнай задачай з'яўляецца развіццё чалавека-творцы, а не спажывацця. Кожнае адкрыццё, значнае для грамадства ў любой галіне навукі, не

адбываецца без натхнення і актыўнага ўключэння асобы ў творчы працэс. Імкненне развіваць актыўнае мысленне, кемлівасць, фантазію, фарміраванне ў чалавека пэўных маральна-эстэтычных норм падтрымліваецца самай сутнасцю народнага тэатра, яго зместам і формай. Калі ўважліва прасачыць, то далучэнне да тэатра дзяцей у традыцыйным беларускім грамадстве адбывалася ад самага нараджэння — праз калыханкі, лічылкі, дражнілкі, прымаўкі, гульні. Па сцвярджэнні даследчыкаў і этнографу розных часоў, беларускі дзіцячы фальклор у яго гульнівых формах з'яўляецца яркай праявай тэатральнай творчасці з самага дзяцінства⁵. Для прыкладу возьмем дзіцячую гульню "Яшчур"⁶. Сюжэт яе, на першы погляд, прасты (хлопчыка выбіраюць Яшчурам, ён збірае ў дзяўчат хусткі і патрабуе за іх выкуп, дзяўчаты водзяць вакол яго карагод і выконваюць яго пажаданні), але гэту гульню можна разглядаць, як водгук старажытнай язычніцкай традыцыі ахвярапрынашэння, калі нашы продкі ў ахвяру язычніцкаму богу Яшчуру прыносілі самых прыгожых дзяўчат. У гэтай гульні прасочваецца сама формула народнага тэатра і яго асноўная характарыстыка — міфалагізм⁷. Няцяжка ўявіць, якое захапленне выклікае гэта гульня ў юных удзельнікаў, калі звярнуць увагу на багацце мастацкіх вобразаў і зладжанасць зместу данага твора. Акрамя гэтага, падчас гульні вырашаюцца шматлікія маральныя задачы, галоўная з якіх — развіццё пачуцця любві і пашаны да культуры сваіх продкаў і разуменне яе. І самым істотным, на мой погляд, з'яўляецца тое, што вырашэнне задачы маральна-эстэтычнага выхавання асобы сродкамі традыцыйнай тэатральнай творчасці адбываецца з маленства.

Асноўныя прынцыпы ўплыву народнага тэатра на маральна-эстэтычнае выхаванне асобы вырашаюцца ў

штодзённай сувязі яго тэматыкі і сюжэтаў з жыццём⁸. Таму гэта блізка і зразумела кожнаму глядачу. Хацелася б звярнуць яшчэ ўвагу на тое, што глядач у народным тэатры з'яўляецца не толькі пасіўным адбіральнікам таго, што адбываецца на тэатральнай пляцоўцы. Ён прымае актыўны ўдзел у тэатральным дзеянні⁹. Такія ўмовы дазваляюць пад час прадстаўлення кожнаму з прысутных уплываць на ход дзеяння, выконваць невялікія ролі¹⁰. Гэта, у сваю чаргу, патрабуе пэўнай падрыхтоўкі. Развіццё мастацкай смеласці глядача і яго здольнасці да імправізацыі залежыла як ад яго магчымасцей, так і ад выхавання ў дзіцячым і юнацкім узросце ўлучнасці з дарослымі. Як развіць узровень сучаснага глядача народнага тэатра (так сама, як і прафесійнага) — гэта задача вялікай цяжкасці. Вядома толькі, што для сапраўднага гучання твора кожны сучаснік павінен ісці па шляху захавання традыцыі і выхоўваць павагу да яе. Існуюць розныя тыпы гэтай традыцыі, якія характарызуюцца рознымі эстэтычнымі нормама і вырацаваны калектыўнай творчасцю ў розныя гістарычныя эпохі¹¹.

Сродкі працэсу выхавання, якія нам дае народны тэатр, па-сапраўднаму неабмежаваныя. Напоўненасць яго зместу міфалагізмам, узаемадзеянне і ўзаемапранікненне розных відаў мастацтва дазваляюць навучаць музыцы, спевам, танцам, развіваць выканальніцкія здольнасці¹². Гэта, на маю думку, не толькі паспрыяе ўзнікненню спецыфічнага стану ўлюбёнасці ў мастацтва, але і паставіць яго ў цэнтр жыццёвых запатрабаванняў юнака незалежна ад абранай у будучым прафесіі, у значнай ступені сфарміруе якасныя ўстаноўкі асобы ў далейшым жыцці. Напрыклад, традыцыйная калядная гульня "Жаніцьба Цярэшкі" сваім зместам накіравана на фарміраванне асобы, якая спалучае ў сабе духоў-

нае багацце, маральную чысціню і фізічную дасканаласць. Асноўная функцыя ігрышча — падбор маладых пар для будучых шлюбав, аднак выхаваўчая роля “Цярэшки” вельмі вялікая: тут вучыліся таварыскасці, засвойвалі прыёмы вядзення жартаўлівага дыялога, адвучваліся ад юнацкай рэзкасці, нястрыманасці, можна сказаць, праходзілі школу добрых манер. У ігрышчы зліты шматлікія плыні, прывабныя для душы маладога чалавека, — музыка, танец, спеў, гульня, магчымасць праявіць сябе ва ўсім гэтым, раўнапраўна ўдзельнічаць у забаве¹³.

Выхаваўчыя магчымасці беларускага фальклору і народнага тэатра вельмі вялікія. Разам з тым, па шматлікіх прычынах яны недастаткова выкарыстоўваюцца ў працесе выхавання. Адна з прычын — недахоп, які існуе на сучасным этапе, у метадычным забеспячэнні і тэарэтыка-метадалагічнай распрацоўцы данай тэмы. У выніку можна выказаць некаторыя прапановы і зрабіць высновы:

Па-першае: праблема народнага тэатра і маральна-эстэтычнага выхавання асобы даследавана недастаткова. Існуе неабходнасць ў глумачэнні механізму і прычыннай абумоўле-

насці творчага працэсу народнага тэатра і яго ўплыву на выхаванне ўсебакова развітай асобы. Разгляд данай з’явы, які практыкаваўся папярэднімі даследчыкамі, не дазваляе блізка падысці да больш аб’ектыўнай трактоўкі тэмы.

Па-другое: у сувязі са зразумелым значэннем народнага тэатра ў фарміраванні творчага патынцыялу асобы і нацыі неабходнасць яго адраджэння і аднаўлення набывае новы сэнс і актуальнасць.

Па-трэцяе: сучасная сістэма адукацыі і выхавання павінна быць кардынальна перагледжана ў бок прыцыпова большага насычэння вучэбна-выхаваўчага працэсу заняткамі з выкарыстаннем тэатральна-гульнёвых форм беларускага фальклору. Пры гэтым асобнае месца займае рэгулярнае наведванне тэатраў, этнаграфічных і краязнаўчых музеяў і іншых аб’ектаў, як найбольш дзейсны сродак фарміравання цэласнага светапогляду. У перспектыве форма адукацыі з апорай на фальклорна-тэатральную традыцыю можа, на маю думку, стаць адной з дамінуючых, паколькі яна спрыяе больш глыбокаму разуменню агульных заканамернасцей развіцця і функцыяніравання сучаснага грамадства.

¹ Гусев В. Е. Эстетика фольклора. Л., 1967. С. 106.

² Беларускі фальклор: Хрэстаматыя / Скл. К. П. Кабашнікаў і інш. Мн., 1996. С. 768.

³ Барышай Г. І., Саннікаў А. К. Беларускі народны тэатр батлейка. Мн., 1962; Гісторыя беларускага тэатра: У 3 т. Т. 1. Беларускі тэатр ад вытокаў да кастрычніка 1917 г. / М. Каладзінскі, А. Мальдзіс, І. Ягорава і інш. Мн., 1983; Кабашнікаў К. П. Беларускі фальклор у параўнальным асветленні. Мн., 1981; Народны тэатр / Уклад., уступ. арт і камент. М. Я. Каладзінскага; Рэдкал. В. К. Бандарчык і інш.; Рэд. тома А. С. Фядосік, А. В. Сабалеўскі. Мн., 1983.

⁴ Истоки русского народного театра: Учеб. пособие / В. Е. Гусев; Л., 1977. С. 3.

⁵ Беларускі фальклор: Хрэстаматыя. С. 748.

⁶ Гульні. Забавы. Ігрышчы / Скл. А. Ю. Лозка. 2-е выд. Мн., 1996. С. 89—91.

⁷ Истоки русского народного театра. С. 7.

⁸ Тамсама.

⁹ Сучков И. И. Исполнитель и зритель в белорусской фольклорной игровой традиции // Зрелищно-игровые формы народной культуры. Л., 1990. С. 134—140.

¹⁰ Зарецкая З. П. Роль зрителя в фольклорном театре // Вопросы театра: Сб. статей и материалов. М., 1986.

¹¹ Гусев В. Е. Эстетика фольклора. С. 203.

¹² Тамсама. С. 189.

¹³ Жаніцьба Цярэшки / Уклад. тэкст. Л. М. Салавей; муз. дадатак І. Дз. Назіна. Мн., 1992. С. 27.